

Валентина Олександрівна Розанова. – М.: Бізнес-Школа, 1997. – 176 с.

5. Столяренко Л.Д. Психологія ділового спілкування та управління: Посібник / Людмила Дмитрівна Столяренко. – Ростов н/Д: Фенікс, 2005. – 416 с.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

Суржик Альона Вадимівна – аспірант Кіровоградської льотної академії національного авіаційного університету.

Коло наукових інтересів: Підготовка майбутніх фахівців цивільної авіації до мультикультурного спілкування засобами інформаційно-комунікативних технологій.

УДК: 316.647.5

АНАЛІЗ НАУКОВИХ ПІДХОДІВ ДО ВИЗНАЧЕННЯ ЗМІСТУ ФЕНОМЕНУ „МІЖЕТНІЧНА ТОЛЕРАНТНІСТЬ”

Ірина ТИШИК (Кіровоград)

Постановка проблеми. В сучасному світі все помітнішими стають напруження і конфлікти на ґрунті міжетнічних непорозумінь. Особлива увага в наукових публікаціях приділяється етнічному аспекту толерантності, тому все вагомішого значення набуває виховання суспільства на засадах міжетнічної толерантності. З одного боку для України як для поліетнічної держави характерний досить високий рівень етнонаціональної стабільності, з іншого – прояви етнічної нетерпимості (за даними моніторингу проведеного кафедрою політології та державного управління Чернівецького національного університету ім. Ю. Федьковича) [3] зростають.

Так, міжетнічна толерантність є важливим компонентом життєвої позиції особистості, яка має власні цінності, але в той же час готова з повагою ставитися до позицій інших людей. Етнічна толерантність особистості стає предметом дослідження в області філософії, соціології, етнології, етнопсихології, соціальної психології, педагогіки. Так, філософи (Р. Вальтова, В. Золотухін, Л. Шпаков, Б. Хом'яков і інші) трактують етнічну толерантність як соціальне явище; психологи (А. Асмолов, С. Бондирева, Ю. Івкова, Н. Лебедева, Г. Солдатова, Л. Шайгерова й інші) розглядають її психологічну сутність і структуру як наукової дефініції; педагоги (З. Гасанов, В. Комаров, В. Кукушин, Б. Ріардон і інші) розробляють методику профілактики етноксенофобії та формування позитивного ставлення до представника іншого етносу. Разом з тим міжетнічна толерантність, як і будь-яка соціальна категорія є недостатньо чіткою за змістовним визначенням. Дискусія в науковій літературі свідчить про те, що загальний концептуальний підхід до визначення категорії міжетнічна толерантність поки що не знайдений. Тому **метою статті** є систематизація наукових підходів щодо визначення поняття „міжетнічна

толерантність” та короткий історичний аналіз еволюції зазначеної категорії.

Аналіз останніх наукових досліджень та публікацій. Визначення поняття міжетнічна толерантність розглядається в роботах закордонних вчених Т. Адерно, Дж. Келли, Х. Тежфел, де „толерантність” визначається як „підтримка”. Історія досліджень проблематики міжетнічної толерантності в нашій країні налічує близько десяти років, на сучасному етапі розвитку суспільно-гуманітарних наук визначенню категорії міжетнічна толерантність приділяють увагу О. Гуренко, Ю. Іщенко, Т. Клищенко, О. Майборода, О. Труш, які трактують „толерантність” як „терпимість”. Однак, в проаналізованій нами науковій літературі міжетнічна толерантність як цілісне явище вивчене недостатньо послідовно, і багато дослідників вказують лише на ту чи іншу ознаку досліджуваної категорії.

Виклад основного матеріалу. Одним з найважливіших завдань багатонаціональної держави є взаємоповага різних етнічних груп та налагодження між ними стійких соціальних зв'язків. Необхідність формування норм міжетнічних відносин була усвідомлена людьми далеко не відразу. На ранньому етапі розвитку етносів панував загальноприйнятий поділ на „своїх” та „чужих”. В світовій історії відомі переслідування цілих етнічних груп та їх дискримінація з боку держави (наприклад гоніння євреїв в більшості європейських держав, расова дискримінація в США в ХІХ ст., система апартеїду в ПАР). Однак згодом негативні наслідки міжетнічних протиріч стали цілком очевидними і тому держава стає одним з регуляторів етнічної толерантності (наприклад патент толерантності Йосифа ІІ, Закон про національні меншини ЗУНР).

Толерантність загалом, а відтак і міжетнічна толерантність один з найнеоднозначніших феноменів сучасної культури. Трактування змісту даної категорії еволюціонувало разом з

історичним розвитком людського суспільства. Так виникнення перших понять про міжетнічну толерантність пов'язують з працями таких античних філософів як Арістотель, Тертуліан, Аврелій. Саме вони започаткували ідею терпимості до так званих варварів (осіб, які не належали до античного світу) [1, с.125-130].

В добу Середньовіччя поняття міжетнічна толерантність ототожнювалася з поняттям релігійної толерантності, про це свідчить видання у 1598 році Генріхом IV Нантського едикту, який зрівнював у правах католиків та протестантів. Однак, Нантський едикт було відано не лише з метою припинення релігійних протиріч, а й в зв'язку з потребою консолідації різних субетносів французького народу. Цікаво те, що слово "терпимість" не існує в тексті едикту, але це цілком закономірно, оскільки поняття терпимості в його сучасному значенні (поважати переконання опонентів) почало формуватися лише в період Нового часу.

Наприкінці XVII століття, в 1685 році, з'явився відомий трактат британського філософа Дж. Локка „Epistola de tolerantia” („Листи про толерантність”). Не дивлячись на те, що в цьому творі філософська категорія міжетнічної толерантності розглядається ще у контексті релігійної терпимості водночас філософом проводиться паралель формування толерантності „свобода – закон – розум”, яка стала визначальною для визначення сучасного змісту поняття міжетнічної толерантності [7, с 91–135.].

Лише у XX столітті відбувається переосмислення проблем культурного діалогу, і категорія міжетнічна толерантність стає однією з домінуючих характеристик, завдяки якій можлива мирна культурна взаємодія. Представник філософського конструктивізму К. Леві-Стросс фактично обґрунтував цінності міжкультурних діалогів збереження самобутності та розмаїття: „світова цивілізація може бути тільки коаліцією, у світовому масштабі, культур, кожна з яких зберігає свою самобутність... Треба врятувати факт розмаїтості, а не історичне стримування, що надається йому кожною епохою... Толерантність не є споглядальною позицією, тому, що було, тому, що є. Це динамічна установка, вона складається в передбаченні, розумінні й просуванні того, що бажає бути...” [6, с.353–356].

Сучасна теорія і практика свідчить про те, що більших успіхів у різноаспектному вивченні етнічної толерантності досягли зарубіжні вчені. Так, канадські психологи Дж. Беррі, Р. Калін, І. Плізент запропонували множинний порівняльний підхід, що припускає аналіз взаємних установок різних етнічних груп, на

відміну від пануючого у деяких країнах аналізу установок етнічної більшості стосовно етнічних меншостей. У їхніх роботах уперше були виявлені умови, що сприяють виникненню етнічної толерантності, а саме: географічна мобільність і етнічна ідентичність [2].

Для вітчизняної науки поняття „міжетнічна толерантність” є відносно новим. Вільна енциклопедія „Вікіпедія” визначає категорію міжетнічної толерантності як терпимість до чужого способу життя, поведінки, звичаїв, почуттів, ідей, вірувань є умовою стабільності та єдності суспільств, особливо тих, які не є гомогенними в етнічному та інших соціальних вимірах [11].

В Етнічному довіднику зазначена категорія трактується як терпимість до будь-яких проявів іноетнічного менталітету (у поведінці, способі життя, характері, висловлюваннях тощо) [4]. Найбільш точно на нашу думку визначення поняття міжетнічної толерантності дає словник з етики: „Толерантність (етнічна) – моральна риса, яка характеризує ставлення до інтересів, переконань, традицій, звичаїв та поведінки представників різних етносів. Виявляється у прагненні досягнути взаємного порозуміння й узгодження різноманітних інтересів і поглядів без застосування тиску, переважно методами роз'яснення та переконання” [9, с.447].

Наведена кількість визначень того, що являє собою явище міжетнічної толерантності, вказує на те, що саме міжетнічна толерантність як методологічна категорія потребує комплексного аналізу. Звідси стає очевидним множинність підходів стосовно феномена міжетнічної толерантності. Аналіз сучасних досліджень дозволяє виділити чотири основні підходи до визначення змісту категорії міжетнічна толерантність.

Перший підхід – історико-еволюційний. Етнічна терпимість тут розглядається як складова особистості яка виражається в прояві терпимості стосовно інших людей, їх способу життя, традицій та звичаїв. Проявляє себе в різних ситуаціях міжособистісного і внутрішньоособистісного вибору коли відомі шляхи вирішення проблем більше не спрацьовують, а нові знаходяться в стадії розробки [10, с. 177-239].

Другий підхід – культурологічний. Послідовники цього підходу не згодні з існуючим визначенням терміну, зазначаючи його обмеження, так як вважають неправомірним обмежити дію етнічної толерантності тільки межами міжнаціональних відносин [13]. Прихильником культурологічного підходу є канадський філософ Ч. Тейлор, вчений стверджує, що суспільство – це безліч окремих культурних сегментів і конфлікти між цими

сегментами виникають не стільки з приводу різниці інтересів скільки з приводу цінностей. До переліку цінностей Ч Тейлор відносить і категорію міжетнічної толерантності [3, с.27]. Ще один канадський вчений Уіл Кімліка стверджує, що держава не повинна бути байдужою до етнічності і тому вважає міжетнічну толерантність однією з вагомих заборук побудови демократичного суспільства [5].

Третій підхід – соціально-психологічний. Його сутність полягає в розумінні етнічної толерантності як соціально психологічної цінності, яка має в своїй структурі когнітивний (уявлення про інші етнічні групи та їх культуру, знання про права людей незалежно від етнічної приналежності) емоційний (ставлення до інших етнічних груп) та поведінковий (конкретні прояви толерантної або інтолерантної поведінки) компоненти. Соціально-психологічні аспекти етнічної толерантності ілюструються у наукових працях О. Асмолова, Г. Бардієр, І.Гріншпуна, О. Клепцової, Г. Солдатової, Л. Шайгеровою та інших.

Четвертий підхід – етнопсихологічний. В рамках цього підходу міжетнічні відносини розглядаються як одна з найскладніших сфер суспільних відносин. Прихильники етнопсихологічного підходу (Г. Солдатова, Л. Шайгерова, О. Шарова) нерозривно пов'язують категорію міжетнічна толерантність з поняттям етнічної ідентичності (самоідентифікації). Етнічна самоідентичність – це складова частина соціальної ідентичності особистості, соціальна категорія, яка стосується усвідомлення своєї приналежності до визначеної етнічної спільноти [10, с.185]. Позитивна етнічна самоідентифікація розглядається вченими з одного боку як умова самостійного розвитку та існування етнічної групи, та як умова мирної міжкультурної взаємодії в полікультурному світі – з іншого. На думку М. Уолцера позитивна етнічна самоідентифікація формується у народів, які знають і люблять свою культуру та історію, але водночас розуміють, що таке право мають представники всіх національностей [12, с. 47].

В науковій літературі поряд з категорією міжетнічна толерантність вживається прямо протилежне поняття „міжетнічної інтолерантності”, яке в свою чергу тісно переплітається з поняттям „етнічна дискримінація”. Б. Рієрдон, аналізуючи зміст категорії „інтолерантності” виділяє такі її ознаки: зневажлива мова, визначення всіх членів будь-якої соціальної групи за допомогою узагальнених негативних характеристик, висловлювання з приводу окремих людей на підставі негативних узагальнень та стереотипів, а не реальних фактів, навмисні дії, спрямовані на

приниження і залякування інших, на обмеження та позбавлення людини прав, фізичні і моральні знущання, збройні напади тощо [8, с.18-20].

В довіднику міжетнічної толерантності етнічна дискримінація трактується як утиски, що чинить панівний етнос щодо не панівного етносу або певної кількості таких етносів. Проявляється при наймі на роботу та звільненні, виплаті заробітної плати та встановлення окладу, наданні прав громадянства та здійсненні судочинства, реалізації прав на соціальний захист та прав людини взагалі [3, с.185]. Дискримінація за етнічною ознакою фактично закріплює інтолерантність. В царині подій всесвітнього історії на жаль відомо достатньо багато прикладів прояву етнічної дискримінації, і регулятором проявів толерантності або інтолерантності зазвичай виступає держава.

Україна – одна з небагатьох багатонаціональних держав (за даними перепису 2001 року в нашій країні проживають представники більш ніж 130 етносів), де відсутні прояви відкритого міжетнічного протистояння. Ця позитивна тенденція досягнута завдяки виваженій етнонаціональній політиці, правовою основою формування якої є: „Конституція України”, „Акт проголошення незалежності України”, „Декларація прав національностей України”, Закон України „Про національні меншини в Україні”. Однак, на сучасному етапі розвитку нашої держави можна виділити декілька моментів, які в значній мірі гальмують утвердження толерантності, породжуючи дезінтегруючі настрої серед етнічних меншин:

- відсутність постійного системного моніторингу політичного, соціально-економічного та культурного стану, у якому перебувають етнічні спільноти, що заважає виявленню реального рівня задоволення їхніх інтересів і потреб і налагодженню між; ними діалогу для обговорення протиріч, що виникають на ґрунті розбіжностей інтересів;

- збереження високих темпів асиміляції переважної більшості національних спільнот; присутність еміграційних настроїв в середовищі етнічних неукраїнців, що має наслідком пасивність значної їх частини в участі у створенні в Україні громадянського суспільства;

- незавершеність процесу облаштування депортованих у минулому за етнічною ознакою народів, насамперед кримських татар;

- неефективна політика щодо зникаючих народів (насамперед, це стосується кримчаків і караїмів);

- наявність соціально неадаптованих меншин (цигани та нові іммігрантські групи); посилення процесів міграції до України представників тих громад, які не проживали

традиційно на її території та нелегальної міграції.

Підбиваючи підсумки, можна зазначити, що категорія „міжетнічна толерантність” визначається з позицій різних наукових підходів і фахівцям покищо не вдається звести її суть до якоїсь однієї характеристики. А це означає, що міжетнічна толерантність – це складний багатоаспектний та багатокомпонентний суспільний динамічний феномен, який потребує подальшої уваги науковців. Крім того український соціум, з огляду на свою поліетнічність вимагає змістовного розвитку та виховання принципів міжетнічної толерантності молодого покоління, а відтак нагальним завданням освітян є розробка універсальної методики супроводу виховання міжетнічної толерантності.

БІБЛІОГРАФІЯ

1. Асмус В.Ф. Античная философия. – М.: Высшая школа, 2001. – 400с.
2. Гуренко О.І. Етнічна толерантність та методи її вивчення. [Електронний ресурс] / О. І. Гуренко // Проблеми сучасної педагогічної освіти: педагогіка і психологія. Збірник наукових праць Кримського гуманітарного університету – № 19. Ч. 1. – 2008 р. – Режим доступу :http://www.nbu.gov.ua/portal/soc_gum/pspo/2008_19_1/doc_pdf/Gurenko_st.pdf.
3. Довідник міжетнічної толерантності /упоряд. Н.Ю.Ротар; за ред. А.М. Круглашова. – Чернівці: Видавничий дім «Букрек», 2011. – 232 с
4. Етнічний довідник / [Електронний ресурс] Режим доступу <http://etno.uaweb.org/glossary/t.html>
5. Уил Кимлика. Либеральное равенство[Електронний ресурс]– Режим доступу: <http://kant.narod.ru/kymlicka.htm>

6. Леви-Стросс К. Раса и история // Леви-Стросс К. Путь масок. – М., 2000. – 400 с.
7. Локк Дж. Послание о веротерпимости // Локк Дж. Сочинения: В 3 т. М., 1988. – Т. 3. – 669 с.
8. Риэрдон Б. Э Толерантность – дорога к миру / Б. Э. Риэрдон. – М.: Изд-во "Бонфи", 2-1. – 304 с.
9. Словарь по этике / Под. ред. А.А. Гусейнова и И.С. Кона. – 6-е изд. – М.: Политиздат, 1989. – 447 с.
10. Солдатова Г. У., Шайгерова Л. А., Шарова О. Д. Тренинг «Учимся толерантности» // На пути к толерантному сознанию / под ред. А. Г. Асмолова. М.: Смысл, 2000. – С.177-239.
11. Толерантність [Електронний ресурс] // Матеріал з Вікіпедії – вільної енциклопедії. – Режим доступу : <http://uk.wikipedia.org/wiki>
12. Уолцер М.О Терпимости. М.: Дом интеллектуальной книги, 2000. – 96 с.
13. Черняева Т.В. Индивидуально-психологические детерминанты конфликтного поведения студентов вуза. Дисс... канд. псих. наук. Ярославль, 2008. [Електронний ресурс] Режим доступу <http://www.disscat.com/content/individualno-psikhologicheskie-determinanty-konfliktного-povedeniya-studentov-vuza>

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

Тишик Ірина Сергіївна – викладач кафедри Права Придунайської філії МАУП, аспірантка кафедри педагогіки і освітнього менеджменту факультету педагогіки та психології Кіровоградського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка.

Коло наукових інтересів: професійна підготовка майбутніх викладачів, міжетнічні взаємини, міжконфесійні відносини християнських церков України.

УДК 37.018.1:173

ПЕДАГОГІЧНА КУЛЬТУРА СУЧАСНОЇ МОЛОДОЇ СІМ'Ї

Світлана ТОМАШЕВСЬКА (Кіровоград)

Постановка проблеми. Сім'я – це соціальна група, яка складається з об'єднаних шлюбом чоловіка та жінки і їхніх дітей. Будучи складовою частиною будь-якого суспільства, вона віддзеркалює його економічні, моральні й духовні надбання, цінності і суперечності на кожному етапі історичного й культурного розвитку. Наразі під впливом різючих економічних перетворень, демографічних проблем, політичних і культурних змін поглиблюється дезорганізація життєдіяльності й функціонування сучасної сім'ї. Таким чином формується нездоровий морально-психологічний клімат, який негативно впливає на духовність сім'ї, формування ціннісно-орієнтаційної бази, виховання нових поколінь.

Особливо важко сплески кризових явищ у суспільстві переживає молода сім'я (тут слід розуміти подружню пару, де вік чоловіка та жінки або одного з них не перевищує 28 років). Гострі проблеми матеріально-економічного та житлово-побутового характеру, невизначеність щодо майбутнього, матеріальна та психологічна неготовність до сімейного життя, не кажучи вже про свідому активну громадську діяльність, негативно позначаються на внутрішньосімейних процесах, стилі й характері стосунків між членами сім'ї, взаєминах з суспільством і оточуючим середовищем, вихованні дітей, на культурно-політичній і демографічній ситуації. Проблема функціонування, життєдіяльності і життєтворчості сучасної молоді сім'ї нині є